

Князева О.А.
доктор економічних наук,
професор кафедри економіки підприємства та корпоративного управління
Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова

Маслій Н.Д.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та моделювання ринкових відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

МОТИВИ ТА ЦІЛІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РІЗНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РІВНЯХ

У статті розглянуто теоретичні та методичні засади актуальних напрямків розвитку підприємств, регіонів, держави, які ґрунтуються на інтеграційній моделі розвитку національної економіки. На основі проведених досліджень виявлено основні мотиви та цілі інтеграції на різних економічних рівнях, форми та важелі інтеграції. Встановлено, що інтеграційний розвиток підприємств має стати невід'ємною складовою частиною реформування національної економіки.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні процеси, мотиви і цілі, трансформація, форми інтеграції, міжнародна інтеграція, регіональна інтеграція, національна економіка.

Князева Э.А., Маслий Н.Д. МОТИВЫ И ЦЕЛИ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА РАЗНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УРОВНЯХ

В статье рассмотрены теоретические и методические основы актуальных направлений развития предприятий, регионов, государства, основанные на интеграционной модели развития национальной экономики. На основе проведенных исследований выявлены основные мотивы и цели интеграции на разных экономических уровнях, формы и рычаги интеграции. Установлено, что интеграционное развитие предприятий должно стать неотъемлемой составной частью реформирования национальной экономики.

Ключевые слова: интеграция, интеграционные процессы, мотивы и цели, трансформация, формы интеграции, международная интеграция, региональная интеграция, национальная экономика.

Knyazeva E.A., Masliy N.D. MOTIVES AND GOALS OF INTEGRATION PROCESSES IN THE DIFFERENT ECONOMIC LEVELS

The article describes the theoretical and methodological foundations of current trends in the development of enterprises, regions, states, based on the integration model of the national economy. Based on these studies identified the main motives and goals of integration at different economic levels, shapes, and leverage integration. It was found that the integration development of enterprises, should be an integral part of the reform of the national economy.

Keywords: integration, integration processes, motives and goals, transformation, forms of integration, international integration, regional integration, the national economy.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день характерною рисою сучасного світового соціально-економічного розвитку є економічна інтеграція розвинених країн в європейські структури. Процес економічної інтеграції України, як внутрішній, так і зовнішній, супроводжується значною кількістю проблем: нестабільною демократичною системою, недосконалим та непрозорим правовим полем, слабкорозвиненими ринковими інститутами та відсутністю чіткого механізму інтеграції на мікро-, мезо- та макорівнях. Світові кризові явища призупинили

процеси інтеграції в Україні за всіма векторами, оскільки наша економіка значно відстає від європейської. Відрізняються вони також рівнем освіти та життя, а національні підприємства не є конкурентоспроможними, тому не спроможні досягти успіхів на інших ринках і навіть можуть втратити внутрішній.

Серйозною проблемою для України залишається реалізація інтеграційних проектів, визначення економічних інструментів стимулювання інтеграцій підприємств та пошук результативних та ефективних інтеграційних форм розвитку.

Необхідність вирішення завдань щодо вибору напрямку інтеграційного розвитку країни та основних мотивів інтеграційних процесів обумовлює дослідження теоретичних аспектів інтеграції на різних економічних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій показує підвищений інтерес з боку науковців в осмисленні специфіки теоретичних основ та концепцій інтеграції. На макrorівні відображені особливості, проблеми та механізми інтеграції України до світового простору у працях таких вчених: І. Бураковський, Г. Немиря, О. Павлюк, В. Маштабей [1; 4-7], в яких детально проаналізована нормативно-правова база інтеграції України, визначено двосторонні переваги взаємозв'язків, можливості України як економічного партнера, основні заходи щодо подальшої інтеграції. При цьому в дослідженнях відсутній комплексний підхід до розгляду проблематики. Крім того, як правило, аспекти інтеграційних перетворень виводяться за межі уваги чи розглядаються як один із елементів стратегії зростання.

Також можна відзначити прихильність дослідників до розгляду феномену інтеграційного процесу в різних сферах економічної діяльності. Аналізуючи показники розвитку галузей та процеси інтеграції, науковці А. Стерлігова, С. Мочерний, А. Мовсесян, М. Безпарточний, С. Соколенко, В. Третяк [1; 5] та інші виокремлюють машинобудування, будівництво, освіту і науку, зв'язок, туризм, легку промисловість та досліджують процеси інтеграції на регіональному рівні.

Значний внесок щодо досліджень горизонтальної та вертикальної інтеграції підприємств зробили як зарубіжні, так і вітчизняні автори: А. Єгоров, С. Карделл, С. Куц, О. Менкур, Л. Нікулін, Х. Олдрич, С. Парінов, В. Радаєв, Й. Рюегг-Штюрм, Л. Сміт-Дор, В. Амбросов, В. Месель-Веселяк, В. Топіка, Т. Шигаєва, В. Лойко, А. Пелипенко, В. Дикань, Д. Малащук, М. Коденська, О. Челнокова [1-3] та інші, які розглянули організаційно-економічні особливості співпраці та впливу створених структур на економіку країни. Проте відсутні розробки щодо забезпечення сталого економічного розвитку України через інтеграцію підприємств на різних економічних рівнях та визначення ефективних форм інтеграції враховуючи саме внутрішні і зовнішні фактори економіки країни.

Таким чином, саме потреба у визначенні основних мотивів, цілей та інструментарію інтеграції суб'єктів економічної діяльності на різних економічних рівнях обумовлює актуальність цієї статті.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення мотивів та цілей інтеграційних процесів на різних економічних рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення інтеграційного розвитку підприємств у системі національної економіки можливе лише за раху-

нок їх ефективної трансформації. Першочерговими завданнями є визначення форм інтеграції, сфери виникнення інтеграційних переваг, інструментів досягнення інтеграції підприємств. Широке трактування терміна «інтеграція» дозволяє застосувати його до різних галузей науки, при цьому основна маса публікацій присвячена аналізу саме економічної інтеграції, під якою в загальному вигляді розуміють процес економічної взаємодії країн, що призводить до зближення господарських механізмів, приймаючи форму міждержавних угод і узгоджено-регульований міждержавними органами [1]. Економічна інтеграція характеризується деякими ознаками, що відрізняє її від інших форм взаємодії: взаємопроникненням національних виробничих процесів; широким розвитком міжнародної спеціалізації і кооперації у виробництві, науці і техніці, інформатизації; глибокими структурними змінами в економіці країн-учасниць; необхідністю цілеспрямованого регулювання інтеграційного процесу, розробки узгодженої стратегії та тактики розвитку; регіональністю просторових масштабів інтеграції.

У рамках комплексного дослідження інтеграції, основних ознак та інтеграційних процесів на різних економічних рівнях на підставі аналізу наукової літератури [2-5] авторами удосконалено загальну модель інтеграції національної економіки (рис. 1), яку можна використовувати для визначення завдань та переваг формування об'єднань, інтеграційних форм злиття/поглинання або внутрішньої інтеграції.

Розглянувши вищезгадані рівні інтеграції національної економіки, зазначимо, що до ієрархії додається мезорівень (регіоналізація економіки). Удосконалення полягає у взаємозв'язку всіх рівнів національної економіки в процесі інтеграції та визначенні можливих інтеграційних форм, що є обов'язковою умовою ефективного розвитку підприємств та економіки країни в цілому.

Детальніше дослідження рівнів інтеграції показало, що на макrorівні (транскордонне співробітництво) інтеграція економічної діяльності впливає на поліпшення більшості показників соціально-економічного розвитку держави. З 1947 року у світі було створено більше 60 глобальних інтеграційних угруповань [6; 7]. Один із прикладів ефективних напрямів інтеграції, який впливає на розвиток країн, є інтеграція до Європейського Союзу (ЄС). Це ефективний механізм фінансування операційних програм держави у вигляді капітальних видатків, за допомогою яких можна модернізувати інфраструктуру: будівництва аеропортів, автошляхів, ремонту залізничних колій; реалізації енергоефективних програм; розвитку НДДКР; малого бізнесу та інші стратегічно важливі напрями.

Відповідно, з інтеграцією держави можливе збільшення інвестицій в економіку. На сьогодні розра-

Таблиця 1

Головні макроекономічні показники України за 2011–2014 роки

Період (роки)	Валовий внутрішній продукт(млн грн)		Доходи населення (усього млн грн)	Мінімальна заробітна плата (на 1 січня, грн)	Рівень зареєстрованого безробіття, % до працездатного населення
	У фактичних цінах	У постійних цінах 2010 року, %			
2011	1 299 991,0	105,5	1 266 753,0	941,0	1,8
2012	1 404 669,0	100,2	1 457 867,0	1073,0	1,8
2013	1 449 406,0	100,2	1 529 406,0	1147,0	1,8
2014	1 490 456,0	100,1	1 573 609,0	1218,0	1,9

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Джерело: складено авторами на підставі [8]

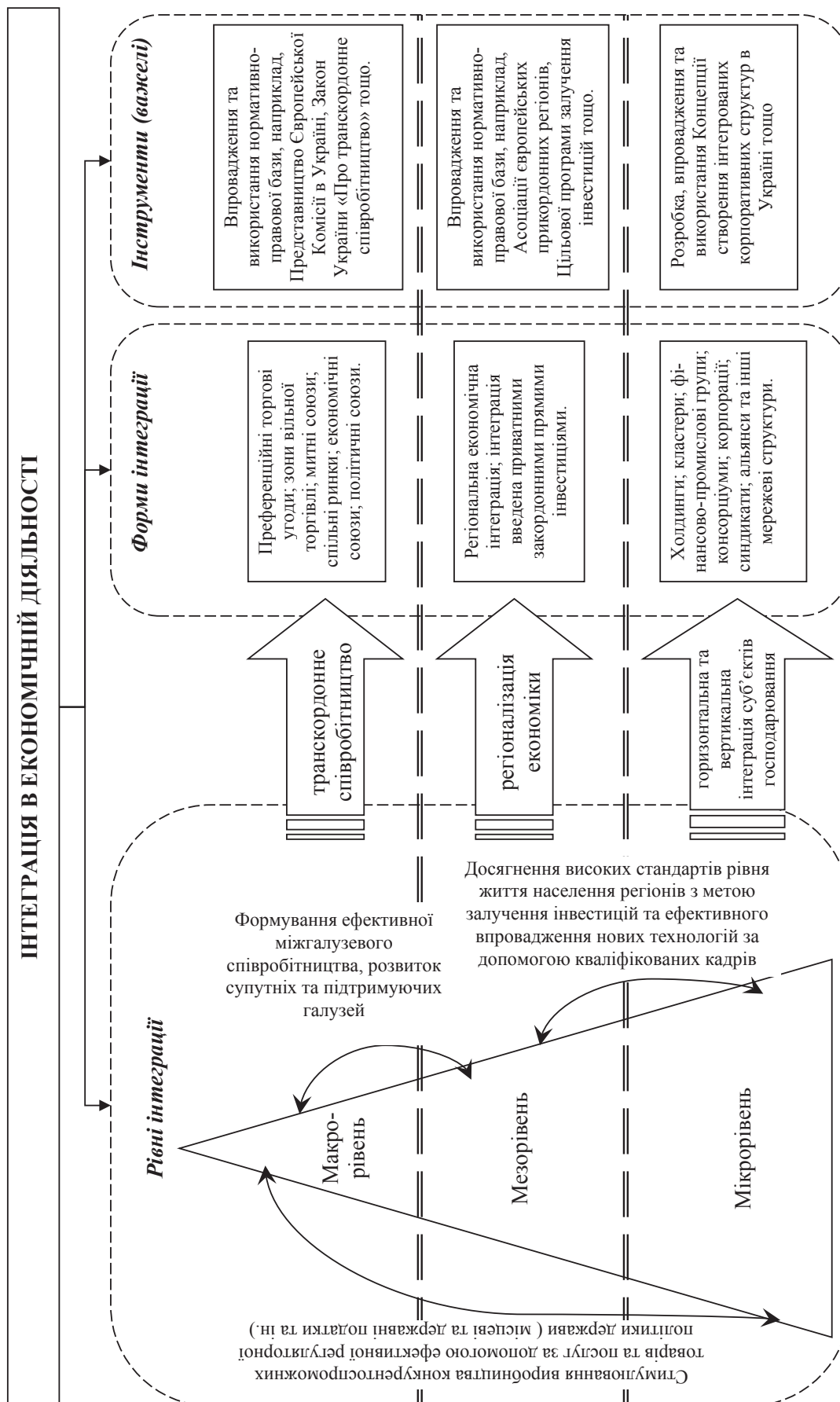

Рис. 1. Інтеграційна модель розвитку національної економіки

хунки та порівняльний аналіз макроекономічних показників України та деяких країн – учасниць ЄС значно відрізняються. Головні макроекономічні показники України наведені у таблиці 1.

Система показників економічного та соціального розвитку країни налічує понад 100 макропоказників, які за змістовим принципом згруповані до різних груп: валовий внутрішній продукт, державний бюджет України, зведений бюджет України, податкова статистика, сектори економіки, банківська діяльність, індекси цін, місцевий бюджет України, дебіторська і кредиторська заборгованість, державний борг, фінансові результати діяльності підприємств, рівень життя населення, зовнішньоекономічна діяльність. Подальше дослідження передбачає детальний аналіз всіх показників. Проте, аналізуючи дані таблиці 1, за офіційною статистикою реальний ВВП проявляє нульову динаміку, оскільки кількість осіб постійно зменшується. ВВП на душу населення є одним із найбільш точних способів оцінки економічного розвитку держави. Останній звіт Index of Economic Freedom міжнародної організації The Heritage Foundation містить показники обсягів ВВП та ВВП на душу населення (за ПКС). У 2013 році даний показник в Україні становив 7 373,99 дол., що у свою чергу розміщує нашу державу на 103-й позиції серед 186 країн світу за якими було проведено дослідження [9].

Навіть найближчі до нас країни Євросоюзу мають набагато вищі показники розвитку економіки, наприклад в Угорщині – 19637,59 дол., Польщі – 20591,75 дол. Протягом останніх 23 років, на відміну від України, вони здійснили значний стрибок у розвитку. Про це свідчить динаміка ВВП (за ПКС) на душу населення 1991–2013 роки, за даними Світового Банку (The World Bank Group) [10]. Незважаючи на значний природний та людський потенціал, приватизацію переважної більшості виробничого потенціалу країни, численні міжнародні кредити, які були освоєні владою на протязі останніх 20 років, виробничі потужності України не були модернізовані, об'єкти промисловості набули високого ступеня зношення, а технологічну базу оминували новітні розробки. У своїй більшості вітчизняна продукція галузей втратила конкурентоспроможність на міжнародному ринку, а широкий внутрішній попит в значній мірі забезпечують імпортові товари. Найефективнішим інструментом вирішення цих питань є міжнародна інтеграція. Головна мета транскордонного співробітництва – залучення інвестицій в економіку країни для вирішення вище вказаних проблем.

З розвитком європейської інтеграції особливого значення набуває регіональна інтеграція (мезорівень) у зв'язку з тим, що вимагає від країн – членів Європейського Союзу вироблення спільних підходів до регіонального розвитку, застосування відповідних механізмів формування та реалізації регіональної політики на загальноєвропейському та національному рівнях. Хоча процес регіональної інтеграції і відбувається здебільшого на національному рівні й сприяє зміцненню субнаціональних зв'язків, а процес європейської інтеграції відбувається на наднаціональному рівні, але ці два процеси є взаємопов'язаними і деякою мірою узгоджуються, наприклад, у досягненні консенсусу, що надає адекватну компенсацію інтересам окремих учасників, а також виявляється у конвергенції домовленостей у процесі формування єдиного економічного, монетарного союзу.

Досліджуючи процеси регіональної інтеграції, західні вчені розглядають регіони як гомогенні території з відокремленими фізичними та культурними ознаками, які відрізняються від територій, з якими межують; є невід'ємною частиною національної території, з якою вони тісно пов'язані; усвідомлюють свої традиції і систему цінностей, а також власну індивідуальність [5]. В Європейській хартії територіально-самоврядування, що є додатком до прийнятої Європейським парламентом Резолюції про регіональну політику Співтовариства та про роль регіонів, у ст. 1 є таке визначення регіону: «Регіоном називається територія, яка з географічної точки зору являє собою чітке ціле, або ж є однорідним комплексом територій, які створюють замкнуте ціле, для населення яких характерні загальні елементи, причому деякі її ознаки воно хотіло б закріпити і розширити, для того щоб стимулювати культурний, соціальний та економічний прогрес» [5].

Важливо відзначити, що регіональна інтеграція здійснюється в різних формах: шляхом виділення адміністративних регіонів всередині країни (регіоналізація зверху); організації самокерованої громади або поява нового регіону всередині існуючої адміністративної схематизації, відмінного від оточуючих (регіоналізація знизу); формування транскордонних регіонів і блоків країн або асоціацій регіонів (контрактно-горизонтальна регіоналізація). Таким чином, проблема регіональної інтеграції – це проблема виявлення загальних тенденцій в процесах інтеграції регіонів національної економіки.

Регіони стають більш залежними від глобальних процесів і впливів; не тільки в аспекті макроекономічної політики країн, але від власної активності; нові можливості інтеграції дозволяють регіонам не тільки впливати на своє становище, а й випереджати розвиток своєї країни.

Інтеграція регіонів відбувається також шляхом формування просторово розділеної мережної системи виробництва та обмінів. Регіони стають учасниками конкуренції за капітали (матеріальні, фінансові, соціальні, психологічні тощо), оскільки при прийнятті рішень про інтенсивні капіталовкладення, вирішальною обставиною є знаходження відповідних умов, а не географічне розташування території [4]. З цього можна зробити висновок, що інтеграція регіонів зумовлює необхідність активізації їх позиції розвитку країни як учасника глобальних процесів.

Інтеграція на різних рівнях економіки стає однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасного світу. При цьому вона виступає як інтеграція локальних спільнот і проявляється в локалізації, формуванні кордонів між територіально-соціальними комплексами, виникненні самодостатніх економічних і політичних утворень, у збереженні культурних відмінностей етносів і соціальних груп, посиленні почуття їх винятковості.

Процес формування нових регіонів супроводжується перебудовою їхніх відносин з державою, всередині якої вони виникли, й одночасно – зміною відносин з сусідніми територіями як всередині держави, так і за її межами. Отже, регіональна інтеграція змінює і геополітичну, і геоекономічну структуру світу. Для багатьох регіонів України процес інтеграції йде надзвичайно повільно, але регіони зараз набирають все більшої ваги у світовій економіці.

На наш погляд, на макрорівні (з точки зору підприємств) інтеграцію необхідно розглядати як процес взаємодії внутрішніх елементів, так і процес співпраці самого підприємства з зовнішнім середо-

вищем та іншими бізнес-партнерами для отримання конкурентних переваг.

Таким чином, автори виділяють такі мотиви інтеграції підприємств у сучасних умовах:

- встановлення ефективних бізнес-зв'язків між підприємствами за технологічним ланцюгом;
- досягнення збалансованої діяльності протягом повного життєвого циклу;
- зниження витрат за рахунок збільшення масштабів виробництва і підвищення цінової конкурентоспроможності;
- накопичення капіталу для інноваційного розвитку та досягнення відповідного положення на ринку;
- створення сприятливих умов для диверсифікації виробництва, яка забезпечує гнучкість реакції на зміни у зовнішньому середовищі підприємства і можливості маневрування ресурсами;
- міжнародна співпраця, або транскордонне співробітництво;
- освоєння нової продукції, робіт, послуг на основі нових форм інтеграції для задоволення нових потреб.

Тобто інтеграція підприємств національної економіки сприятиме модернізації за рахунок спільного раціонального використання ресурсів з метою підвищення основних економічних показників і конкурентоспроможності підприємств, а також отримання ефекту синергії.

Різноманітність підходів щодо економічної інтеграції на макро-, мезо- й мікрорівнях характеризуються складністю, багатокомпонентністю та взаємобумовленістю, і є самостійними, а, з іншого боку, доповнюють один одного та в цілому дозволяють отримати всебічно якісне уявлення про економічну інтеграцію національної економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що інтеграція – це розвиток, який пов'язаний з об'єднанням в одне ціле, оскільки вона є процесом злиття або взаємозв'язку елементів, що призводить до нової форми співпраці, нових якісних і конкурентних можливостей елементів і системи в цілому. На національному рівні інтеграція – це стан цілісності економіки та впорядкованого функціонування всіх елементів, властивість усіх елементів соціально-економічної системи до забезпечення розвитку наці-

ональних підприємств на всіх стадіях відтворювального циклу і всіх рівнях ієрархії.

Враховуючи ці фактори, нами було виокремлено три основні рівні інтеграції: макро-, мезо- і мікрорівень. Відповідно до кожного рівня проаналізовано проблеми інтеграції та визначені основні мотиви здійснення інтеграційних процесів. Запропоновані форми інтеграції в залежності від економічних рівнів національної економіки.

Наведені результати дослідження дають можливість встановити основні цілі та вектори інтеграції підприємств на різних економічних рівнях.

Подальшим напрямом у розвитку даної проблеми повинні стати здійснення аналізу перспективних галузей національної економіки та дослідження переваг та недоліків інтеграційних форм розвитку підприємств цих галузей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Яцкевич І. До питання про зміст поняття інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності / І. Яцкевич // Журнал європейської економіки. – 2013. – Т. 12, № 4. – С. 473-483.
2. Исакова Н.Б. Предприятия Украины: Инновационная деятельность и сетевые взаимодействия / Н.Б. Исакова ; под ред. В.П. Соловьева. – К. : Информ.-аналит. агентство, 2012. – 377 с.
3. Пилипенко А.А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку : монографія / А.А. Пилипенко. – Х. : ВД «Інжек», 2008. – 408 с.
4. Войнович Р. Глобальна контракція як засіб здійснення глобальної інтеграції та її вплив на державне управління / Р. Войнович // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 1. – С. 5-14.
5. Глобалізація та регіоналізація: виклики для економіки України : [колект. моногр. / Білик Р.С., Гаврилюк О.В., Свідомименко В.К. та інші] ; за заг. ред. В.Є. Лошенюка. – Чернівці : Рута, 2010. – 516 с.
6. Vance Rupert B., Region / International Encyclopedia of the Social Sciences, Hg: David L. Sills, Band 13, London/New York 1968. – P. 377.
7. Офіційний сайт стратегічного дослідного інституту США The Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org>.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Веб-сторінка дослідницького центру «The Heritage Foundation» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org>.
10. World Bank Group Members. The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.